

บทเพลงประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยในจังหวัดชลบุรี

กิตติภณช์ ชิตเทพ

คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา

kchittep@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องบทเพลงประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยในจังหวัดชลบุรี เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพิธีไหว้ครูดนตรีไทยของคณะปี่พาทย์ การสืบทอดโองการไหว้ครู และบทเพลงประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยในจังหวัดชลบุรี ปรากฏพบการสืบทอดโองการพิธีไหว้ครูโบราณ 8 โองการ จากครู 4 ท่าน ได้แก่ ครูสงบ ทองเทศ ครูชัยฤทธิ์ นาคพงศ์ ครูไพบุลย์ ธีระสุนทรไท และนาวาอากาศตรีดิสันต์ คงประเสริฐ

ปรากฏพบบทเพลงประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย 59 เพลง ได้แก่ 1) เพลงตระ 18 เพลง ถูกใช้มากที่สุดคือ ตระสันนิบาตและตระพระปรคนธรรพ 2) เพลงเสมอ 10 เพลง ถูกใช้มากที่สุดคือ เสมอเถรและเสมอมาร 3) เพลงพราหมณ์ 3 เพลง เพลงที่ถูกใช้มากที่สุดคือ พราหมณ์เข้าและพราหมณ์ออก 4) เพลงหน้าพาทย์อื่น ๆ 28 เพลง ทุกพิธีใช้เพลงสาธุการ นั่งกิน เช่นเหล้า เชิดและกราวรำ โดยเพลงหน้าพาทย์ที่พบแสดงให้เห็นว่าพิธีไหว้ครูดนตรีไทยในจังหวัดชลบุรีมีการเรียกใช้เพลงหน้าพาทย์เช่นเดียวกับพิธีไหว้ครูดนตรีไทยทั่วไป

คำสำคัญ: เพลงหน้าพาทย์ โองการ พิธีไหว้ครูดนตรีไทย จังหวัดชลบุรี

The Music of Wai Kru Ceremony in Chonburi Province

Kittipan Chittep

Faculty of Music and Performing Arts, Burapha University

Email: kchittep@gmail.com

Abstract

The present study is a qualitative research aims to investigate Thai Classical Music's Wai Kru ceremony of Pipat troupes, the transmission of Wai Kru ceremony ritual book and music played in the ceremony in Chonburi province. It is found that 8 ritual books of old Wai Kru ceremony have been transmitted to 4 Thai music masters in Chonburi.

The Songs played in the ceremonies in Chonburi consist of 59 Napat songs. They can be categorized into 1) Tra song - 18 songs are found and the most frequently played are Tra Sannibat, Tra Pra Parakontap; 2) Sa Mer song - 10 songs are played and the most frequently played songs are Sa Mer Tera, Sa Mer Marn; 3) Brahman song - three of which are found and the songs most frequently played are Brahman Kao and Brahman Aok; and 4) Napat song - 28 songs are found and songs i.e. Nang Kin, Sen Lao, Cherd, and Grao Ram are played in all

of the ceremonies. It can be inferred from these Napat songs found that Napat songs are chosen in Thai Classical Music's Wai Kru ceremony as in other Thai Classical Music's Wai Kru ceremonies.

Keywords: Napat Song, Ritual Book, Thai Music's Wai Kru ceremony, Chonburi Province

ที่มาและความสำคัญ

ดนตรีไทยนอกจากจะเป็นศิลปะพิสุทธ์สำหรับการสร้างสุนทริยรสแล้ว ยังเป็นศาสตร์ที่มีบริบทเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ รวมอยู่ด้วย ความเชื่อประการหนึ่งที่มีความสำคัญกับนักดนตรีไทย คือ พิธีไหว้ครูดนตรีไทย เนื่องจากครูเป็นบุคคลที่บทรบหาและความสำคัญต่อการศึกษาและการถ่ายทอดดนตรีไทยอย่างมาก นอกจากครูที่เป็นนัยที่เป็นผู้สอนศิลปะวิทยาการความรู้ทั้งหลายแล้ว ในวัฒนธรรมดนตรีไทยนั้น ยังถือเอาดุริยเทพ และเครื่องดนตรีต่าง ๆ อันเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ยกย่องขึ้นเป็นครู เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจอีกทางหนึ่งด้วย

พิธีไหว้ครูดนตรีไทยเป็นพิธีที่ละเอียดอ่อนและมีองค์ประกอบของพิธีกรรมหลายอย่าง ซึ่งให้ความรู้สึกของความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ความศรัทธาบังเกิดขึ้นในความรู้สึกนึกคิดของผู้เข้าร่วมพิธีทุกคน พิธีไหว้ครูจึงยิ่งใหญ่และมีความหมายต่อชีวิต สมกับที่มีการจัดงานเพียง 1 ครั้งใน 1 ปี พิธีไหว้ครูเป็นพิธีที่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมในพิธีเกิดความรู้สึกว่าได้ชำระล้างจิตใจให้ปลอดโปร่งแจ่มใส เกิดกำลังใจในการทำงานและเผยแพร่งานศิลปะด้วยความภาคภูมิใจ (สิริชัยชาญ พักจำรูญ, 2545, หน้า 9) โองการพิธีไหว้ครุนั้น มีการสืบทอดออกเป็นสายสำนัก ได้แก่ สายพระประดิษฐไพเราะ (มีแขก) สายหลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) สายนายท่ง (สุนทรวาทิน) สายจางวางสวน ขิดท้วม สายนายนิ่ม โพธิ์เอี่ยม สายพระประดิษฐวรคัพพ์ (เขียน วรวาทิน) สายนายเปลื้อง กรานต์เลิศ และสายเบ็ดเตล็ดทั่วไป (ณรงค์ชัย ปิฎกรัษต์, 2553 หน้า 76)

องค์ประกอบที่สำคัญในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยประการหนึ่ง คือ บทเพลงประกอบพิธีกรรมที่ใช้เป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบกันมา บทเพลงประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยนี้มีบทบาทสำคัญ ตั้งแต่เริ่มงานจนเสร็จสิ้นพิธีการไหว้ครู โดยมีวงปี่พาทย์ไม้แข็งหรือที่เรียกว่า “วงปี่พาทย์พิธี” บรรเลงบทเพลงเพื่อประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย บทเพลงประกอบพิธีกรรม หรือที่เรียกว่าเพลงหน้าพาทย์นั้น มีนัยสำคัญหลายประการทั้งเป็นสิ่งแทนครูเทพเจ้าทางดนตรี เป็นการประกาศลำดับขั้นตอนของพิธีกรรม รวมถึงเป็นสิ่งที่ทำให้พิธีกรรมนั้นเกิด ความสมบูรณ์ทางด้านจิตใจ ซึ่งจากความแตกต่างของรายละเอียดของพิธีไหว้ครูของแต่ละสายสำนักนั้น

ส่งผลให้เกิดความหลากหลายของรูปแบบบทเพลงที่ใช้ในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยในแง่ของจำนวนของบทเพลงที่ใช้ประกอบพิธี ความหมายของบทเพลง องค์ประกอบทางดนตรีตามหลักทฤษฎีทางศิลป์ของบทเพลงนั้น ๆ ด้วย

จังหวัดชลบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งในภูมิภาคตะวันออกที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน อีกทั้งเป็นจังหวัดที่มีระยะห่างไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครเมืองหลวงอันเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมดนตรีไทย ส่งผลให้จังหวัดชลบุรีมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรีไทย มีการศึกษาดนตรีไทยในระบบการศึกษาทุกระดับชั้น โดยเฉพาะระดับอุดมศึกษา และยังมีคณะปี่พาทย์ต่าง ๆ การศึกษาเรื่องบทเพลงประกอบพิธีไหว้ครูในจังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทราบถึงการสืบทอดองค์ความรู้ทางดนตรีไทยว่าด้วยเรื่องของพิธีไหว้ครู รวมถึงบทเพลงพิธีกรรมต่าง ๆ อันเป็นหลักสำคัญประการหนึ่งของศาสตร์ดนตรีไทย อีกทั้งเพื่อศึกษาอัตลักษณ์และบริบททางวัฒนธรรมของดนตรีไทยในจังหวัดชลบุรี และรวบรวมเป็นข้อมูลทางวิชาการสำหรับอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดชลบุรีและภาคตะวันออกต่อไปในอนาคต

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ภัทระ คมขำและคณะ (2550) ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปี่พาทย์พิธีกรรมในจังหวัดชลบุรี” ผลการวิจัยพบคณะปี่พาทย์ 13 คณะโดยจำแนกออกตามพื้นที่ เขตอำเภอได้ดังนี้ อำเภอเมือง 10 คณะ ได้แก่ คณะปี่พาทย์นายถาวร แสงจิต คณะปี่พาทย์นายประสิทธิ์ คงประเสริฐ คณะปี่พาทย์ ส. สุวัฒน์ศิลป์ คณะปี่พาทย์นายบุญเลิศ จันทอรารักษ์ คณะปี่พาทย์ห่านฟ้าดนตรีไทย คณะปี่พาทย์แหลมศิลป์ คณะปี่พาทย์นายปัญญา ทองเทศ คณะปี่พาทย์ประกอบศิลป์ คณะปี่พาทย์ลุงเล็กบริการ คณะปี่พาทย์อักษรศิลป์ อำเภอพานทอง 1 คณะ ได้แก่ คณะปี่พาทย์พ่อชมโพธิ์ทอง อำเภอบางละมุง 1 คณะ ได้แก่ ปี่พาทย์คณะเจริญศิลป์ และอำเภอสัตหีบ 1 คณะ ได้แก่ คณะปี่พาทย์สุพัฒน์ศิลป์ ทั้งนี้ยังพบว่าคณะปี่พาทย์ทั้ง 13 คณะนั้นได้มีการสืบทอดองค์ความรู้ด้านดนตรีให้กับสมาชิกในวงทั้งที่เป็นบุตรหลาน และบุคคลอื่นผู้ที่สนใจดนตรีเพื่อประกอบอาชีพเพื่อเป็นนักดนตรีในคณะนั้น ๆ อีกด้วย

ณรงค์ชัย ปิฎกรัศด์ (2553) ศึกษาวิจัยเรื่อง “พิธีไหว้ครูดนตรีไทย” พบว่า

พิธีไหว้ครูดนตรีไทยมีความหมายถึงประกอบพิธีที่ศิษย์แสดงความกตเวทิตาคุณต่อครูความสำคัญของครูที่มีต่อศิษย์นั้น เพราะครูเป็นผู้ให้ทั้งความรู้และความเจริญรุ่งเรืองของศิษย์ ครูในพิธีไหว้ครูจำแนกได้ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มมหาเทพ กลุ่มดุริยเทพ กลุ่มเทพและพระฤๅษี และกลุ่มครุมนุชย์ที่ล่วงลับไปแล้ว การประกอบพิธีมีครูท่านหนึ่งเป็นผู้ทำพิธี ในการวิจัยได้ข้อมูลครูผู้ทำพิธี 139 คน จำแนกได้ 8 สาย คือ สายพระประดิษฐไพเราะ (มีลเนก) สายหลวงกลัยานมิตตาวาส (ทับ) สายนายทั้ง (สุนทรวาทิน) สายจางวางสวน ชิตท้วม สายนายนิม โปธิเอี่ยม สายพระประณีตวรศัพท์ (เขียน วรวาทิน) สายนายปลั่ง กรานต์เลิศ และสายเบ็ดเตล็ดทั่วไป

วรรณภา เสมอสวัสดิ์ (2546) ศึกษาเรื่อง เพลงหน้าพาทย์ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย กรณีศึกษา: ครูมนตรี ตราโมท พบว่า เพลงหน้าพาทย์ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยเป็นเพลงที่มีความหมายในเชิงสัญลักษณ์แทนคาถาแต่ละบทและสถานการณ์ในขณะนั้น การเรียกเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้บรรเลงประกอบพิธีนั้นมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละทางตามการสืบทอดมาจาก ครูท่านต่าง ๆ ซึ่งกรณีของครูมนตรี ตราโมท ได้ปรับปรุงมาจากท่านพระยาประสานดุริยศัพท์ และหลวงประดิษฐไพเราะ และในด้านบทบาทความสัมพันธ์ของเพลงหน้าพาทย์ประกอบพิธีไหว้ครูกับสังคมนั้น ประการแรก พิธีไหว้ครูเป็นการแสดงถึงความกตัญญูกตเวทิต่อครูบาอาจารย์ เป็นแบบอย่างต่อศิษย์รุ่นต่อ ๆ ไป ประการที่สองสะท้อนให้เห็นความเชื่อที่มีอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์สังเกตจากการอ่านโองการไม่ว่าสำนักใดจะขึ้นต้นบูชาพระรัตนตรัยเสมอสะท้อนให้เห็นถึงความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และแสดงออกถึงการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ฉะนั้นเพลงหน้าพาทย์ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยนั้นจึงมีคุณค่าในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามของคนไทย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องบทเพลงประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยในจังหวัดชลบุรีเป็นการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การดำเนินการวิจัยทำการศึกษาข้อมูลเอกสาร งานวิจัย รวมไปถึงการสัมภาษณ์บุคคลข้อมูลผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้อ่านโองการพิธีไหว้ครูดนตรีไทย เจ้าของคณะปี่พาทย์ภายในเขต

พื้นที่จังหวัดชลบุรี ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2558 ถึง เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2559 รวมระยะเวลาทั้งหมด 18 เดือน

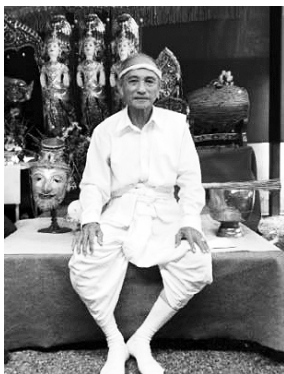
ผลการวิจัย

1. การสืบทอดโครงการไหว้ครูในจังหวัดชลบุรี

จากการศึกษาเรื่องการสืบทอดโครงการไหว้ครูในจังหวัดชลบุรี พบผู้อ่านโครงการที่เป็นบุคคลพื้นถิ่นและอาศัยในจังหวัดชลบุรี และยังปรากฏผู้อ่านโครงการที่ได้รับการเชิญมาจากจังหวัดใกล้เคียงรวมไปถึงจังหวัดกรุงเทพมหานคร เพื่อให้สอดคล้องกับขอบเขตทางด้านพื้นที่ ที่กำหนดไว้ในจังหวัดชลบุรีแล้ว ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาผู้อ่านโครงการไหว้ครูดนตรีไทยที่เป็นบุคคลพื้นถิ่น หรืออาศัยในจังหวัดชลบุรี ซึ่งปรากฏพบเพียง 4 ท่านเท่านั้น ได้แก่ ครูสงบ ทองเทศ ครูชัยฤทธิ์ นาคพงศ์ ครูไพฑูริย์ ธีระสุนทรไท และ นาวาอากาศตรีดิสันต์ คงประเสริฐ

1.1 ครูสงบ ทองเทศ

ครูสงบ ทองเทศ (สัมภาษณ์, วันที่ 24 มิถุนายน 2558) อายุ 80 ปี เป็นศิลปินอาวุโสท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 13/1 หมู่ 3 ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ครูสงบ ทองเทศ ได้รับการยอมรับว่าเป็นนักดนตรีที่มีความรู้ความสามารถด้านปี่พาทย์ จึงได้รับเชิญให้บรรเลงระนาดเอกและได้รับการเชิญให้เป็น ผู้อ่านโครงการพิธีไหว้ครูดนตรีไทยในจังหวัดชลบุรีและจังหวัดใกล้เคียง อยู่เป็นประจำ

ภาพที่ 1 ครูสงบ ทองเทศ
(บันทึกภาพเมื่อวันที่ 30 กันยายน 2559)

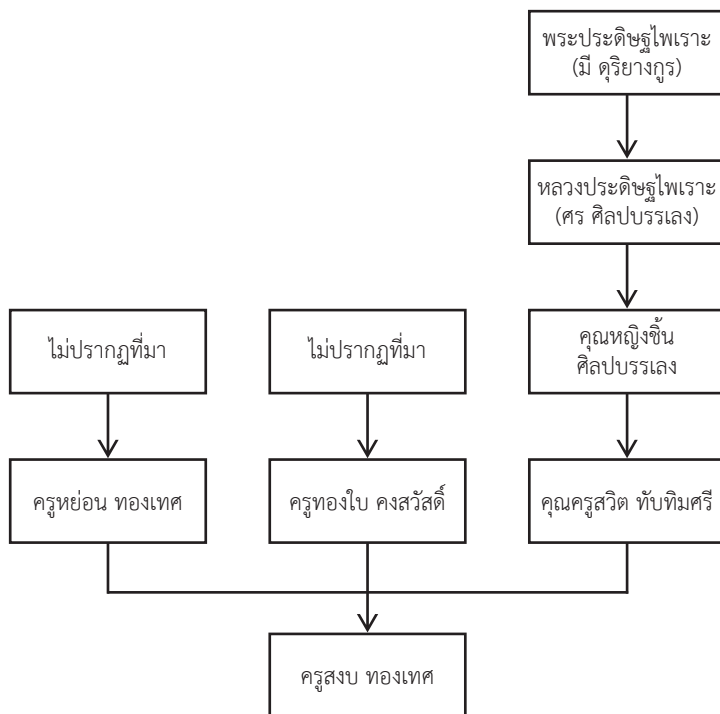
ครูสงบ ทองเทศ กล่าวว่า ได้รับการถ่ายทอดโองการไหว้ครูจำนวน 3 ฉบับ โองการแรกได้รับมอบมาจากบิดา คือ ครูหย่อน ทองเทศ ซึ่งไม่ทราบที่มาของการสืบทอดโองการว่าได้รับการสืบทอดมาจากครูท่านใด หรือสายสำนักใด โองการที่สอง ได้รับถ่ายทอดมาจากคุณครูทองใบ คงสวัสดิ์ ครูปี่พาทย์และละครรำ ที่มีชื่อเสียงในท้องถิ่นจังหวัดชลบุรี โดยโองการนี้ ไม่ปรากฏที่มาของการสืบทอดโองการว่าได้รับการสืบทอดมาจากครูท่านใด หรือสายสำนักใดเช่นกัน

โองการสุดท้ายได้รับการถ่ายทอดมาจากครูสวิต ทับทิมศรี ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากคุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง ซึ่งคุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง ได้รับถ่ายทอดมาจากหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ซึ่งเป็นสายโองการไหว้ครูของพระประดิษฐไพเราะ (มี ดุริยางกูร) (ณรงค์ชัย ปิฎกัรชต์, 2555, หน้า 77 – 84)

ปัจจุบันครูสงบ ทองเทศได้ใช้โองการที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูสวิต ทับทิมศรี โดยให้เหตุผลว่าเป็นโองการที่มีความกระชับ ทำให้มีระยะเวลาที่ใช้ในการประกอบพิธีไหว้ครูพอดี ไม่นานจนล่าช้าจนเกินไป และโองการไหว้ครูทั้ง 3 ฉบับนั้น ยังไม่ได้ถ่ายทอดให้กับใคร

ภาพที่ 2 โองการพิธีไหว้ครูทั้ง 3 ฉบับของครูสงบ ทองเทศ
(บันทึกภาพเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2558)

แผนภูมิที่ 1 ลำดับการถ่ายทอดองค์การให้ครูของครูสงบ ทองเทศ

ภาพที่ 3 (ชาย) ครูทองใบ คงสวัสดิ์ (บันทึกสำเนาภาพเมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2558)

ภาพที่ 4 (ขวา) ครูสวิต ทับทิมศรี (บันทึกเมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2558)

1.2 ครูชัยฤทธิ์ นาคพงศ์

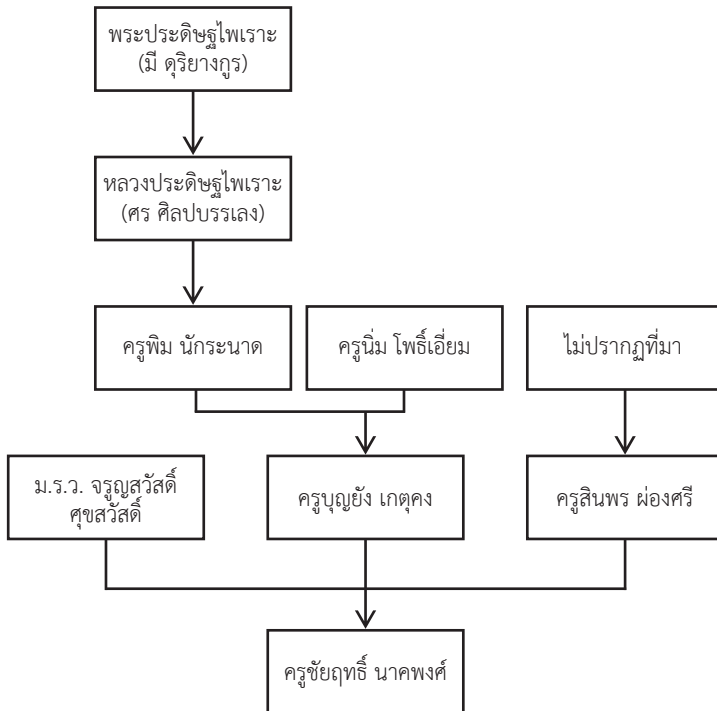
ภาพที่ 5 ครูชัยฤทธิ์ นาคพงศ์
(บันทึกเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2558)

ครูชัยฤทธิ์ นาคพงศ์ (สัมภาษณ์, 10 สิงหาคม 2559) เกิดวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2480 ปัจจุบันอายุ 78 ปี อาศัยอยู่กับครอบครัว ณ บ้านเลขที่ 102 หมู่ที่ 1 ตำบลหนองปลาไหล อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรีประกอบอาชีพนักดนตรี ปี่พาทย์ มีวงดนตรีเป็นของตนเองใช้ชื่อว่า คณะปี่พาทย์ทรงชัยฤทธิ์ รับบรรเลง ปี่พาทย์ทั่วไป ทั้งปี่พาทย์ ปี่พาทย์มอญ รวมไปถึงรับแสดงลิเก และนาฏศิลป์ไทย อีกด้วย

ครูชัยฤทธิ์ นาคพงศ์ กล่าวถึงการรับการถ่ายทอดองค์การพิธีไหว้ครูว่า ได้รับมาจากครูถึง 3 ท่าน โดยอธิบายว่าในสมัยก่อน ได้เดินทางไปร่วมพิธีไหว้ครู ณ วัดพระพิเรนทร์ กรุงเทพฯ อยู่บ่อยครั้ง ผู้อ่านโองการคือ หม่อมราชวงศ์ จรูญสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์และครูบุญยัง เกตุคง ซึ่งหม่อมราชวงศ์จรูญสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ นั้น เป็นโองการพิธีไหว้ครูสายไชนละคร และโองการของครูบุญยัง เกตุคง ได้รับ ถ่ายทอดมาจาก ครูพิมพ์ นักระนาด และครูนิ่ม โพธิ์เอี่ยม (ณรงค์ชัย ปิฎกวิธต์, 2555, หน้า 77 – 84) ครูชัยฤทธิ์ นาคพงศ์นั้น ได้รับการถ่ายทอดองค์การพิธีไหว้ครู มาจากครูทั้ง 2 ท่านในพิธีไหว้ครูของวัดพระพิเรนทร์ ต่อมาครูชัยฤทธิ์ นาคพงศ์ ยังได้รับมอบโองการ พิธีไหว้ครูจากครูสินพร ผ่องศรี ซึ่งเป็นครูลิเกอยู่ในจังหวัด นนทบุรี โดยทำพิธีที่ วัดล่าง บางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ครูชัยฤทธิ์ นาคพงศ์ ได้รับโอกาสพิธีไหว้ครูทั้งสายโขน ละคร ลิเก และโอกาสพิธีไหว้ครูดนตรีไทย ซึ่งสอดคล้องกับที่ครูชัยฤทธิ์ นาคพงศ์นั้น เป็นทั้ง นักดนตรีปี่พาทย์และนักแสดงนาฏศิลป์ลิเก

ครูชัยฤทธิ์ นาคพงศ์ ได้กล่าวว่า ปัจจุบันใช้โอกาสพิธีไหว้ครู ที่ปรับปรุงขึ้น โดยยึดหลักจากโอกาสของหม่อมราชวงศ์-จรรยาสุวสดี สุขสวัสดิ์และครูบุญยัง เกตุคง และโอกาสดังกล่าวนั้น ยังไม่ได้มีการถ่ายทอดให้กับใคร

แผนภูมิที่ 2 ลำดับการถ่ายทอดโอกาสไหว้ครูของครูชัยฤทธิ์ นาคพงศ์

1.3 ครูไพบูลย์ ชีระสุนทรไท

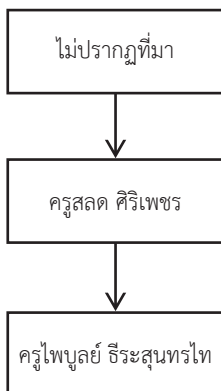

ภาพที่ 6 ครูไพบูลย์ ชีระสุนทรไท
(บันทึกเมื่อวันที่ 27 กันยายน 2558)

ครูไพบูลย์ ชีระสุนทรไท (สัมภาษณ์, 28 มิถุนายน 2559) เกิดเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2506 ปัจจุบันอายุ 53 ปี ภูมิลำเนาอยู่ที่อำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ ปัจจุบันเป็นพนักงานราชการครู โรงเรียนชลกันยานุกูล จังหวัดชลบุรี

เมื่อปี พ.ศ. 2526 ครูไพบูลย์ ชีระสุนทรไท ได้สอบบรรจุข้าราชการครู ได้ที่โรงเรียนบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา และได้รับถ่ายทอดองค์การพิธีไหว้ครูจาก ครูปีพาทย์ในพื้นที่คือ ครูสลด ศิริเพชร ซึ่งครูไพบูลย์ ชีระสุนทรไท กล่าวว่า ตนได้หกลีเก้งอยู่หลายครั้ง จนในที่สุดก็ต้องรับอ่าน้องการ ในช่วงปี พ.ศ. 2532 ถึงปี พ.ศ. 2533 จนกระทั่งปัจจุบัน ครูไพบูลย์ ชีระสุนทรไท รับอ่าน้องการให้กับ เฉพาะคนที่สนิทกันเท่านั้น ซึ่งในปี พ.ศ. 2558 ที่ผ่านมา ได้ไปร่วมงานพิธี และเป็นผู้อ่าน้องการพิธีไหว้ครูให้กับวงปีพาทย์คณะสำรวยศิลป์

ครูไพบูลย์ ชีระสุนทรไท กล่าวว่ารับการถ่ายทอดองค์การไหว้ครูของ ครูสลด ศิริเพชรเพียง้องการเดียวเท่านั้น และปัจจุบันยังไม่ได้ถ่ายทอดให้ใคร

แผนภูมิที่ 3 ลำดับการถ่ายทอดองค์การไหว้ครูของครูไพบูลย์ ธีระสุนทรไท

1.4 นาวาอากาศตรีดิสันต์ คงประเสริฐ

นาวาอากาศตรีดิสันต์ คงประเสริฐ (สัมภาษณ์, 19 สิงหาคม 2558) เดิมรับราชการเป็นทหารอากาศมาเป็นเวลา 20 ปี เริ่มจากการศึกษาเป็นจำอากาศ แล้วสอบทุนได้เป็นนักเรียนเตรียมทหาร แล้วจบนายเรืออากาศ และสอบนักบินได้ จึงได้เป็นนักบินประจำกองทัพอากาศนาน 14 ปี ปัจจุบันดำรงตำแหน่งนักบินให้กับบริษัทการบินไทย

ภาพที่ 7 นาวาอากาศตรีดิสันต์ คงประเสริฐ
(ที่มาของภาพ: นาวาอากาศตรีดิสันต์ คงประเสริฐ)

นาวาอากาศตรีดิสันต์ คงประเสริฐ กล่าวว่า ตระกูลของตนนั้นเป็นตระกูลนักดนตรีไทยมาตั้งแต่สมัยคุณปู่ ซึ่งเป็นคณะปี่พาทย์ โขนสดและลิเก มีภูมิลำเนาอยู่ที่บางวัว จังหวัดฉะเชิงเทรา แล้วจึงย้ายถิ่นฐานครอบครัวมาอยู่ที่จังหวัดชลบุรี โดยประกอบอาชีพนักดนตรีไทย รับบรรเลงงานในงานบวช งานศพ งานขึ้นบ้านใหม่

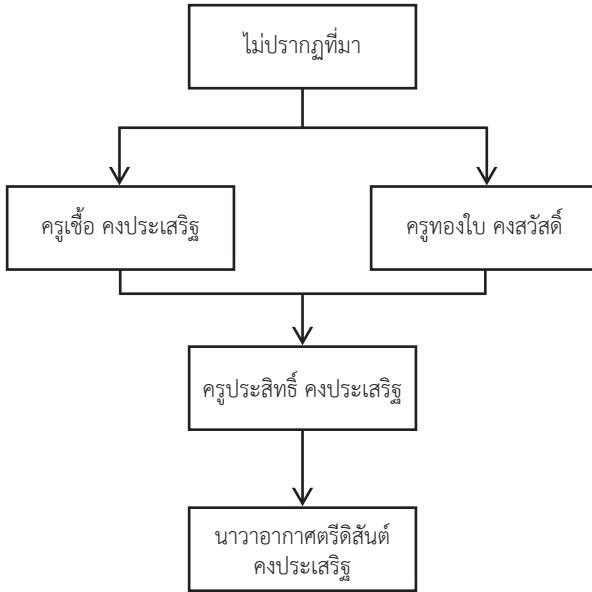
นาวาอากาศตรีดิสันต์ คงประเสริฐ ได้กล่าวถึงลำดับการสืบทอดโองการไว้คร่าวๆ โองการที่ได้รับสืบทอดมานั้น ได้รับสืบทอดมาตั้งแต่รุ่นคุณปู่ คือครูเชื้อ คงประเสริฐ และครูเชื้อ คงประเสริฐ ได้ถ่ายทอดให้ ครูประสิทธิ์ คงประเสริฐ ซึ่งโองการไว้คร่าวๆดังกล่าวนั้น เป็นโองการเดียวกันกับของครูทองใบ คงสวัสดิ์ ในเวลาต่อมา ครูประสิทธิ์ คงประเสริฐ บิดาของนาวาอากาศตรีดิสันต์ คงประเสริฐ ได้ถ่ายทอดให้กับคนในครอบครัว ซึ่งนาวาอากาศตรีดิสันต์ คงประเสริฐนั้น เป็นผู้อ่านโองการพิธีไหว้ครูให้กับคณะประสิทธิ์สังคีต หรือชื่อเดิมคือคณะประสิทธิ์ คงประเสริฐ

นาวาอากาศตรีดิสันต์ คงประเสริฐได้กล่าวว่าตนได้ปรับปรุงโองการไหว้ครูที่ได้รับถ่ายทอดมาเป็นแบบฉบับของตนเองเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนยิ่งขึ้น

ภาพที่ 8 (ซ้าย) โองการไหว้ครูฉบับปรับปรุงของนาวาอากาศตรีดิสันต์ คงประเสริฐ
(บันทึกภาพเมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2558)

ภาพที่ 9 (ขวา) ครูประสิทธิ์ คงประเสริฐ
(บันทึกสำเนาภาพเมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2558)

แผนภูมิที่ 4 ลำดับการถ่ายทอดองค์การให้ครูของนาวาอากาศตรีดิสันต์ คงประเสริฐ

2. บทเพลงประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยในจังหวัดชลบุรี

พิธีไหว้ครูดนตรีไทยมีองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งคือเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้บรรเลงระหว่างการประกอบพิธี ผู้อ่านโองการในพิธีจะเป็นผู้เรียกบทเพลงหน้าพาทย์ ในแต่ละช่วงของพิธีกรรม ซึ่งรูปแบบของโองการไหว้ครูดนตรีไทยมีความแตกต่างกันไปในรายละเอียดของแต่ละสำนักดนตรีที่ได้รับสืบทอดต่อกันมา

จากการศึกษาบทเพลงพิธีกรรมในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยของคณะปี่พาทย์จำนวน 8 คณะ ได้แก่ คณะครูช้วน เรืองเดช มีครูชัยฤทธิ์ นาคพงศ์เป็นผู้อ่านโองการ คณะสุพัฒน์ศิลป์ มีครูระเบียบ สุขอารมณ์ เป็นผู้อ่านโองการ คณะประสิทธิ์สังคีต มีนาวาอากาศตรีดิสันต์ คงประเสริฐเป็นผู้อ่านโองการ คณะพ่อชม โพธิ์ทอง มีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรพล จันทราบัตย์เป็นผู้อ่านโองการ คณะนายเสนอแผนบัว มีครูสงบ ทองเทศเป็นผู้อ่านโองการ คณะดีด ศรีราชา มีครูสงบ ทองเทศ

เป็นผู้อ่านโองการ คณะสำรวจศิลป์ มีครูไพบูลย์ ชีระสุนทรไทเป็นผู้อ่านโองการ และคณะ พ. ปัญจศิลป์ มีครูอำนาจ พิมพ์สุวรรณเป็นผู้อ่านโองการ ปรากฏพบ บทเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ประกอบพิธีไหว้ครูทั้งสิ้น จำนวน 59 บทเพลง สามารถ จำแนกรูปแบบของบทเพลงที่พบออกเป็น 4 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

2.1 เพลงตระ

เพลงตระที่พบในพิธีไหว้ครู ปรากฏพบทั้งสิ้น 18 เพลง ได้แก่ เพลงตระมงคลจักรวาล เพลงตระสันนิบาต เพลงตระพระอิศวร เพลงตระพระพรหม เพลงตระนารายณ์ เพลงตระประธานพร เพลงตระพระปัญจสิงขร เพลงตระพระพิฆเนศ เพลงตระพระปรคนธรรพ เพลงตระพระฤๅษี เพลงตระฤๅษีกไลโยภูมิ เพลงตระนิมิต เพลงตระเทวาประสิทธิ์ เพลงตระนารายณ์ เพลงตระนาคราช เพลงตระพระวิษณุกรรม เพลงตระเชิญ เพลงตระนารายณ์บรรทมสินธุ์ และตระนางเดิน

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบการใช้เพลงตระในพิธีไหว้ครูของคณะปี่พาทย์ในจังหวัดชลบุรี

เพลงตระ	พิธีไหว้ครูดนตรีไทยของคณะปี่พาทย์							
	คณะครูช้วน เรืองเดช	คณะสุพัฒน์ศิลป์	คณะประสิทธิ์สังคีต	คณะพ่องาม โพธิ์ทอง	คณะนายแสนอ แพนบัว	คณะดี๊ด ศิริราชา	คณะสำรวจศิลป์	คณะ พ. ปัญจศิลป์
1. เพลงตระมงคลจักรวาล	✓		✓	✓	✓	✓		✓
2. เพลงตระสันนิบาต	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
3. เพลงตระพระอิศวร	✓		✓			✓		
4. เพลงตระพระพรหม	✓		✓					
5. เพลงตระนารายณ์	✓							

เพลงตระ	พิธีไหว้ครูดนตรีไทยของคณะปี่พาทย์							
	คณะครูชั้น เรื่องเดช	คณะสุพัฒน์ศิลป์	คณะประสิทธิ์สังคีต	คณะพุ่มโพธิ์ทอง	คณะนายเสนอ แผนบัว	คณะดี ศรีราชา	คณะสำราญศิลป์	คณะ พ. ปัญจศิลป์
6. เพลงตระประธานพร	✓							
7. เพลงตระพระปัญจ-สิงขร	✓							
8. เพลงตระพระพิฆเนศ	✓		✓		✓	✓		✓
9. เพลงตระพระปรคนธรรพ	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
10. เพลงตระฤๅษี กโหลโกฏี	✓		✓					
11. เพลงตระนิมิต	✓	✓	✓					
12. เพลงตระเทวาประสิทธิ์	✓					✓		✓
13. เพลงตระนารายณ์								
14. ตระนาคราช			✓					
15. เพลงตระพระวิษณุกรรม			✓					
16. เพลงตระเชิญ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
17. เพลงตระนารายณ์ บรรทมสินธุ์				✓				✓
18. เพลงตระนางเดิน	✓							

จากเพลงตระทั้งหมดจำนวน 18 เพลง ปรากฏพบ เพลงตระที่มีการใช้
ในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยของคณะปี่พาทย์มากที่สุด จำนวน 7 พิธี คือ คือ
เพลงตระสันนิบาตและเพลงตระ พระปรคนธรรพ เพลงตระที่ถูกใช้ในจำนวน 6 พิธี
คือ เพลงตระมงคลจักรวาลและเพลงตระเชิญ และเพลงตระที่ถูกใช้ในจำนวน

5 พิธีได้แก่ เพลงตระพระพิษเนศ

2.2 เพลงเสมอ

เพลงเสมอที่พบในพิธีไหว้ครูทั้งสิ้นจำนวน 10 เพลง ได้แก่ เพลงบาทสกุณี (เสมอตีนนก) เพลงเสมอ เพลงเสมอมาร เพลงเสมอแขก เพลงเสมอผี เพลงเสมอสามลา เพลงเสมอเข้าที่ เพลงเสมอเถร เพลงเสมอข้ามสมุทร และ เพลงเสมอพราหมณ์

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบการใช้เพลงเสมอในพิธีไหว้ครูของคณะปี่พาทย์ในจังหวัดชลบุรี

เพลงเสมอ	พิธีไหว้ครูดนตรีไทยของคณะปี่พาทย์						
	คณะครูชั้น เรื่องเดช	คณะสุพัฒน์ศิลป์	คณะประสิทธิ์สังคีต	คณะพุ่มขม โปธิทอง	คณะนายเสมอ แผนบัว	คณะดีด ศีรราชา	คณะลำวายุศิลป์
1. เพลงบาทสกุณี (เสมอตีนนก)			✓	✓		✓	✓
2. เพลงเสมอ	✓	✓					
3. เพลงเสมอมาร	✓		✓	✓	✓	✓	✓
4. เพลงเสมอแขก	✓						
5. เพลงเสมอผี	✓		✓				✓
6. เพลงเสมอสามลา	✓			✓			
7. เพลงเสมอเข้าที่		✓		✓	✓	✓	
8. เพลงเสมอเถร		✓	✓	✓	✓	✓	✓
9. เพลงเสมอข้ามสมุทร			✓	✓			✓
10. เพลงเสมอพราหมณ์						✓	

จากบทเพลงเสมอจำนวน 10 เพลง ปรากฏพบเพลงเสมอที่มีการใช้ในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยของคณะปี่พาทย์มากที่สุด จำนวน 6 พิธี ได้แก่ เพลงเสมอเถร และเพลงเสมอมาร เพลงเสมอที่พบการใช้ในพิธีจำนวน 5 พิธี ได้แก่ เพลงบาทสกุณี (เสมอตีนนก) และเพลงเสมอที่มีการใช้จำนวน 4 พิธีคือ เพลงเสมอเข้าที่

2.3 เพลงพราหมณ์

เพลงพราหมณ์ที่พบในพิธีไหว้ครูทั้งสิ้นจำนวน 3 เพลง ได้แก่ เพลงพราหมณ์เข้า เพลงพราหมณ์ออก และเพลงดำเนิน-พราหมณ์

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบการใช้เพลงพราหมณ์ในพิธีไหว้ครูของคณะปี่พาทย์ในจังหวัดชลบุรี

เพลงพราหมณ์	พิธีไหว้ครูดนตรีไทยของคณะปี่พาทย์							
	คณะครูชั้น เรื่องเดช	คณะสุพัฒศิลป์	คณะประสิทธิ์สังคีต	คณะพ้อม โพธิ์ทอง	คณะนายเสนอ แผนบัว	คณะดีดี ศรีราชา	คณะสำราญศิลป์	คณะ พ. ปัญจศิลป์
1. เพลงพราหมณ์เข้า	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
2. เพลงพราหมณ์ออก	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
3. เพลงดำเนินพราหมณ์				✓	✓	✓		✓

ปรากฏพบการใช้เพลงพราหมณ์เข้าในพิธีจำนวน 6 พิธี เพลงพราหมณ์ออกในพิธีจำนวน 6 พิธี และเพลงดำเนินพราหมณ์ในพิธีจำนวน 4 พิธี

2.4 เพลงหน้าพาทย์อื่น ๆ

นอกจากเพลงที่อยู่ในกลุ่มเพลงตระ เพลงเสมอ และ เพลงพราหมณ์แล้ว ผู้วิจัยขอแสดงรายละเอียดเพลงหน้าพาทย์อื่น ๆ ที่พบในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยอีกจำนวน 28 เพลงดังนี้

เพลงสาธุการ เพลงสาธุการกลอง เพลงองค์พระพิราพ เพลงคุภาพาย เพลงมหาฤกษ์ เพลงมหาชัย เพลงกระบองกัน เพลงปฐม เพลงกลม เพลงขำฉาญ

เพลงกราวนอก เพลงกราวใน เพลงนึ่งกิน เพลงเซ่นเหล้า เพลงรำดาบ เพลงเชิด เพลงกราวรำ เพลงรำเวลาเดียว เพลงรำสามลา เพลงแผละ เพลงเหาะ เพลงโหมโรง หรือโหมโรงสิ่งละอัน เพลงวา เพลงพระเจ้าลอยถาด เพลงโปรยข้าวตอก เพลงโคมเวียน เพลงพระเจ้าเปิดโลก และเพลงภารตะ

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบการใช้เพลงหน้าพาทย์ในพิธีไหว้ครูของคณะปี่พาทย์
ในจังหวัดชลบุรี

เพลงหน้าพาทย์อื่น ๆ	พิธีไหว้ครูดนตรีไทยของคณะปี่พาทย์							
	คณะครูช้วน เรื่องเดช	คณะสุพัฒน์ศิลป์	คณะประสิทธิ์สังคีต	คณะพ่อบุญ ไพรีทอง	คณะนายเสนอ แผนบัว	คณะตีต ศิริราชา	คณะลำราวยศิลป์	คณะ พ. ปัญญศิลป์
1. เพลงสาธุการ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
2. เพลงสาธุการกลอง	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
3. เพลงองค์พระพิราพ	✓		✓	✓		✓		
4. เพลงคูกุพาทย์	✓			✓				
5. เพลงมหาฤกษ์	✓	✓	✓					
6. เพลงมหาชัย	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
7. เพลงกระบองกัน	✓	✓	✓	✓				✓
8. เพลงปฐุม		✓						
9. เพลงกลม		✓	✓	✓				
10. เพลงขำนาถ		✓						
11. เพลงกราวนอก	✓							
12. เพลงกราวใน	✓							

เพลงหน้าพาทย์อื่น ๆ	พิธีไหว้ครูดนตรีไทยของคณะปี่พาทย์							
	คณะครูชั้น เรื่องเดช	คณะสุพัฒน์ศิลป์	คณะประสิทธิ์สังคีต	คณะพุ่ม โพธิ์ทอง	คณะนายเสนอ แผนบัว	คณะดีด ศรีราชา	คณะลำราวยศิลป์	คณะ พ. ปัญจศิลป์
13. เพลงนั้กกิน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
14. เพลงเซ่นเหล้า	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
15. เพลงรำดาบ	✓		✓			✓		✓
16. เพลงเชิด	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
17. เพลงกราวรำ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
18. เพลงร่ำลาเดียว	✓	✓	✓					
19. เพลงร่ำสามลา				✓				
20. เพลงแผละ		✓						
21. เพลงเหาะ		✓	✓	✓			✓	
22. เพลงโหมโรง				✓			✓	✓
23. เพลงวา	✓							
24. เพลงพระเจ้าลอยลาด					✓	✓		
25. เพลงไปรยข้าวตอก	✓				✓	✓	✓	✓
26. เพลงโคมเวียน								✓
27. เพลงพระเจ้าเปิดโลก	✓							
28. เพลงภารตะ	✓							

จากบทเพลงหน้าพาทย์ข้างต้นจำนวน 28 เพลง มีเพียง 5 บทเพลง เท่านั้นมีการใช้ในพิธีไหว้ครูครบทุกพิธีของคณะปีพาทย์ทั้ง 8 คณะ ได้แก่ เพลงสาธุการ เพลงนั่งกิน เพลงเช่นเหล่า เพลงเชิดและเพลงกราวรำ เพลงหน้าพาทย์ที่พบการใช้ในพิธีจำนวน 7 พิธีได้แก่ เพลงสาธุการกลองและเพลงองค์พระพิราพ เพลงหน้าพาทย์ที่พบการใช้ในพิธีจำนวน 6 พิธีได้แก่ เพลงโปรย-ข้าวตอก

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษางานวิจัยเรื่องบทเพลงประกอบพิธีไหว้ครูในจังหวัดชลบุรี เป็นการรวบรวมการสืบทอดโองการไหว้ครูดนตรีไทย และรายชื่อบทเพลงหน้าพาทย์ที่ปรากฏพบในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยในปัจจุบัน ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า คณะปีพาทย์ในจังหวัดชลบุรียังคงปฏิบัติตามประเพณีในการจัดพิธีไหว้ครูเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ผู้อ่านโองการไหว้ครูที่พบนั้น ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชลบุรี ที่ได้รับการสืบทอดโองการไหว้ครูมาจากต่างสำนักกัน ปรากฏพบผู้อ่านโองการบางท่านมีการปรับปรุงโองการไหว้ครูจากที่ได้รับสืบทอดมา ซึ่งอาจมีปัจจัยมาจากบริบท ความเชื่อและแนวทางการปฏิบัติด้านประเพณีของสังคมในปัจจุบัน ส่งผลต่อรูปแบบพิธีกรรมและบทเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ในพิธีเช่นกัน การรวบรวมบทเพลงประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยเช่นนี้ สามารถเป็นข้อมูลสำหรับผู้บรรเลงวงปีพาทย์ พิธีกรรมในพื้นที่จังหวัดชลบุรีและนักดนตรีต่างถิ่น ได้เรียนรู้ เข้าใจวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี อีกทั้งผลการศึกษาวิจัยฉบับนี้ยังเป็นข้อมูลหลักฐานที่แสดงให้เห็นความคงอยู่ของวัฒนธรรมดนตรีไทยในเขตพื้นที่จังหวัดชลบุรีในปัจจุบันที่อาจเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นตามสภาพสังคมในอนาคต

ข้อเสนอแนะจากการดำเนินการวิจัย จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า จังหวัดชลบุรียังมีศิลปวัฒนธรรม และประเพณีแขนงอื่น ๆ ในการศึกษาเป็นจำนวนมาก ประเด็นของพิธีกรรม หรือพิธีไหว้ครูในเขตพื้นที่ภาคตะวันออก รวมไปถึงการศึกษาองค์รู้ดนตรีไทยอื่น ๆ ทั้งดนตรีไทยแบบชนบ ดนตรีไทยพื้นบ้าน ศิลปะการแสดง และงานช่างการประดิษฐ์เครื่องดนตรีไทยต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

ชัยฤทธิ์ นาคพงศ์. *สัมภาษณ์*. 10 สิงหาคม 2559.

ณรงค์ชัย ปิฎกฤษดิ์. (2555). *พิธีไหว้ครูดนตรีไทย*. วิทยานิพนธ์ ดุษฎีบัณฑิต
สาขาดนตรีวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ดิสันต์ คงประเสริฐ. *สัมภาษณ์*. 19 สิงหาคม 2558.

ไพบูลย์ ชีระสุนทรไท. *สัมภาษณ์*. 28 มิถุนายน 2559.

ภัทระ คมขำ จันทนา คชประเสริฐ ชัยญะ หินอ่อน. (2550). *ปีพาทย์
พิธีกรรมในจังหวัดชลบุรี*. ทุนสนับสนุน การวิจัยจาก
งบประมาณรายได้ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

วรรณภา เสมสวัสดิ์. (2546). *เพลงหน้าพาทย์ประกอบพิธีไหว้ครู
ดนตรีไทย กรณีศึกษา: คุรุมนตรี ตราโมท*. วิทยานิพนธ์
ศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต, ภาควิชาดุริยางคศิลป์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สงบ ทองเทศ. *สัมภาษณ์*. 24 มิถุนายน 2558.

อรรพรรณ บรรจงศิลป์ โกวิทช์ ชันธศิริ สิริชัยชาญ พักจำรูญ
ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน. (2546). *ดุริยางคศิลป์ไทย*.
กรุงเทพฯ ฯ สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.